

ונראה פשוט שכל דין מעילה בדם נובע מכך שהוא חלק מגופה לפי שהוא מקיימה, כמו שאמרו בגמרא, ולכך הוא בכלל 'קדשי ה', ואם כן כשנעשה חלב נפקע מלהיות חלק מגופה והרי זה דומה לקדשים שמתו.

## דף יג

**'אבל אם הקדיש בור ואחר כך נתמלא מים... מועלין בהם ואין מועלין במה שבתוכם (כצ"ל). רשב"ם ותוס' (בב"ב עט וכאן) כתבו שאין קנין 'חצר' בהקדש לפי שלא מצאנו לו 'יד', וחצר משום 'יד' אתרבאי (וכן הביא המגן-אברהם קנה, כג מהאגודה, לענין מציאה בבית הכנסת. וע"ע עונג יום טוב לו), ואולם הרמב"ן (בב"ב שם) כתב שגם אם חצר קונה להקדש, אין מעילה בזכיותה. וכן כתב הרי"ד ועוד.**

ובקצות החשן (ר,א) האריך בענין זה, וכתב כמה הוכחות שאין 'חצר' להקדש. ובאר (עפ"י הראשונים) שאף על פי שחצר מועילה גם מטעם 'שליחות' והרי יש שליחות להקדש, אעפ"כ כל שאין שייך כלל שיועיל הקנין מטעם 'יד' אין מועיל אף מטעם 'שליחות'. והוסיפו אחרונים שגם לפי הצד 'חצר משום שליחות', הזכיה בעצמה מועילה כ'יד' אלא שמדין שליחות למדנו ששייך שהחצר תקנה עבור בעליה (ע' במובא בב"מ י: מספר דבר אברהם, וכן מטו משמיה דהגר"ח מבריסק. וכע"ז בשפת אמת כאן, שענין שליחות הוא שיד שליח כיד משלו, וכאילו בא הדבר לידו, אבל כשאין יד להקדש, גם שליחות אין כאן).

ועוד האריכו האחרונים בדין שליחות להקדש בנוגע לקנין 'חצר'; י"א שאין מועילה לקנות מטעם שליחות מפני שהגובר עצמו שליח הוא ואין שליח עושה שליח, וי"א משום שחב לאחרים. ע' תו"ט ב"ב שם; רעק"א או"ח קנה; שו"ת חתם סופר או"ח מד; נתיח"מ פתיחה לסי' ר; או"ש תרומות ד,ב; מרחשת ח"ב מ; רש"ש וגליוני הש"ס וברכת אברהם ב"ב שם). ועוד צידד בקצות החשן שכל זה אמור רק בחצר השייכת להקדש, אבל הדיוט המזכה להקדש ע"י חצרו – מועיל (והוכיח זאת מנדרים לד: וע"ע בשטמ"ק ב"מ י; נתיח"מ ר), אלא שחילק בזה בין קדשי מזבח לקדשי בדיק-הבית, ע"ש (וע' בזה בקובץ שעורים ב"ב שם; קהלת יעקב (הראשון) סוף אות קיט).

עוד באר שם סברת האומרים שאפילו אם חל ההקדש אין בו מעילה – שאין דין מעילה אלא בקדושת פה של האדם ולא בקדושה הבאה מאליה (וכן מפורש בתורי"ד ובר"ן ב"ב, 'דמעילה – קדושת פה כתיבא'. וע"ע ברשב"א ובריטב"א שם; חדושי רעק"א כאן). וגדולה מזו מצאנו שנחלקו תנאים (בבבחים מה) בקדשי עכו"ם האם יש בהם מעילה, הרי שאע"פ ששייכים להקדש, כל שלא הוקדש ע"י אדם מישראל (למ"ד) – אין בו מעילה.

ובחידושי הנצי"ב הוסיף שכמו כן אין מקריבים על גבי המזבח אלא מה שהוקדש בפיו, ואפילו כאשר ההקדש חל במחשבת הלב בלבד אין די, וכן בכור הקדוש מרחם או שעיר יוהכ"פ שמתקדש בהטלת גורל, אעפ"כ מצוה להקדישם בפה דוקא, ע"ש.

ובקהלות יעקב (נדרים סי' מח,ב) דן בדין מעילה בכבור הקדוש מאליו, לשיטת הקצות, שקשה מאד לחדש שלא יהא בו מעילה אלא בשהוקדש בפיו, וצידד שכיון שאינו קדוש אלא בבהמת ישראל, ואפילו שותפות גוי פוטר מבכורה, נחשבת קדושתו מכה ישראל.

עוד כתב שיש מקום לפרש דברי הרמב"ן דלא כה'קצות', שאין הדבר תלוי בקדושת פה דוקא אלא כוונתו לחלק בין דברים שהם קנין ההקדש גרידא ואין בהם שום קדושה, שבהם אין דין מעילה, ובין דברים הקדושים. ובכור, אעפ"י שאינו קדוש קדושת-פה יש בו מעילה כי הרי קדוש הוא מ"מ. ע"ש. וע"ע: מראה הפנים סוף פאה; זכר יצחק ח"א ג,א; עונג יום טוב לו; אור שמח מעילה ה,ו תרומות ד,ב; ובחידושי ב"ב עט;

קובץ שעורים שם; שו"ת אחיעזר ח"ב מה; שו"ת דובב משרים ח"ב ו; שו"ת זרע אברהם כג, כד-כה; קהלות יעקב נדרים מח, ב וב"ב לו וקדושין סוסי" לא ומעילה ה; הר צבי מנחות נא: בית ישי קכ, ג; תורת זרעים תרומות ט, ד. [וע"ע בספר שערי ישר (ג, כג ד"ה אמנם לכאורה). ונקט שם ש'מוכח בהדיא' מהתוס' (ב"ב עט ד"ה אבל) שהמקדיש אילן ואח"כ הצמיח פירות, למאן דאמר 'אין מעילה בגידולין', אינם קדושים כל עיקר, שהרי לשיטתם כל שהוא קנוי לרשות הקדש יש בו מעילה, וכיון שסבר 'אין מועלין' ממילא צ"ל דלא קדשי. וכן הוכיח בספר מנחת ברוך (ל).

ואולם בקובץ שעורים ובחדושי ר' מאיר שמחה ובספר אמת ליעקב נקטו מצד הסברא הפשוטה להפך, שאע"פ שאין מעילה בגידולין – כיון שצמחו מהאילן, ודאי הם של הקדש, שבעלות ההקדש אינה גרועה מבעלות הדיוט, שכל הצומח הרי הוא שלו ממילא (ואין צורך לקנין 'חצר' לכך). וע"ע בספר ברכת אברהם שם].

**'מנהני מילי אמר רב אחדבוי בר אמי: אתיא העברה העברה מבכור, מה בכור מועלין בו אף חלב המעושרת מועלין בו'.** כשם שבבכור יש מעילה בכולו, כך המעשר והמוקדשין יש מעילה בכולם, גם בחלבם. ואף על פי שבבכור אין שייך חלב שזכר הוא, דנים אפשר משאי אפשר כל שהגורה-שוה מופנית לצורך לימוד מסויים ואינה נצרכת ללימוד הלכה אחרת (עפ"י התוס', כהבנת השפת-אמת). וכזאת כתבו התוס' במנחות פב: שלדעת הכל דנין אפשר משאי אפשר כאשר אין הג"ש או ההקש באים ללמד דבר אחר. וע' גם בתוס' בכורות נו. ד"ה ומה (וע"ע יוסי"ד מנחות שם, בסיכומים).

**'לא תחסם שור בדישו – דישו שלך ולא דישו של הקדש'.** בכמה ראשונים מבואר [דלא כפרש"י] שהדרשה היא ממשמעות דישו – דישו הראוי לו ולא דישו של הקדש (עפ"י רמב"ם מעילה ה, ב ובפיה"מ; תוס' ב"מ צ רע"א ובכורות ט: סד"ה ותנן).

ומצינו כיוצא בזה הרבה, לדרוש מ'וי"ו' היחוס דבר הראוי והמיוחד לו, כגון 'נעלו' – הראוי לו; 'משאו' – משאוי שיכול לעמוד בו (ראה דוגמאות נוספות ביוסף דעת סוטה כג וב"מ לב:). וע' בחדושי הגר"ח על הרמב"ם (מעילה ח, א) בבאור הדרשה לפרש"י ולפירוש הרמב"ם. ובהצרכת דרשה מיוחדת לפועל ולשור. וע"ע חזון איש מעילה לה, ה (וע"ע במובא בב"מ פז).

– מה שצריך למעט הקדש והלא אין ההקדש יוצא ללא פדיון וכיצד מותר להאכיל דבר של הקדש לבהמת חולין? – הוה אמינא שמשום אזהרת לא תחסם מתחייב ההקדש באותם מזונות ליתנם לבעל הפרה להאכילה, והיה ההקדש מתחלל על שכירות הפרה (עפ"י חו"א חו"א חו"מ לקוטים כ לדף פז: ובקן אורה כתב משום צער בעלי חיים הוה אמינא מותר להאכילה). או יש לומר שהוצרך הכתוב למעט אפילו אם התנה המקדיש שלא יחול ההקדש אלא על דמיו, שיימכר לצורכי הקדש – אין הפועל אוכל (עריטב"א ב"מ פז:). ובכמה ראשונים משמע שדין זה אמור אף בפרת הקדש הדשה בשדה הקדש (עתוס' כאן [והרש"ש צדד שטעות סופר היא]; מאירי גטין יב. בשם הירושלמי. וכ"ה בתוספתא א, יא), ולפי זה מובן שצריך לימוד על כך שלא להאכילה, דהוה אמינא צורך מצרכי ההקדש הוא להאכילה.

**(ע"ב) 'שרשי אילן של הדיוט הבאין בשל הקדש ושל הקדש שבאין בשל הדיוט – לא נהנין ולא מועלין'.** פרשו בגמרא בבבא-בתרא (כו:): שהשרשים שייכים לבעל האילן בכל מקום, ומה שאמר בסיפא אילן הקדש ששרשיו באים לשל הדיוט אין מועלים בו – מדובר בגידולין הבאים לאחר ההקדש וסובר תנא דידן אין מעילה בגידולין ודלא כר' יוסי. ורבינא הסיק שמדובר בשרשים שלאחר ט"ז אמה. (ילה"ע שרבונו גרשום כאן וכן ב'פירוש קדמוני', פרשו כאפשרות הראשונה. וע"ע רש"ש).

**המים שבכד של זהב – לא נהגין ולא מועלין. נתנן בצלוחית – מועלין בהן.** פרש"י: משום שלא נתקדשו לניסוך המים למעילה עד שינתנו בכלי מקודש. יש לתמוה: וכי מעילה תלויה בקדושת כלי והלא כבר משעת קדושת-פה מועלים בקדשים, כמבואר במשניות דלעיל בפרק שני, ואם כן היה בדין למעול במים משעת מילויין שמאז הם מוקדשים בפה [כמו שמפורש ברש"י בפסחים לד: ד"ה הקדישן], ואף על פי שהם נתונים בכלי חול? ויש לומר לפי מה שנראה מכמה מקומות שהמים הבאים בחג אינם חובת גברא העומדת לעצמה אלא חובת זבח הם, הלכך אין בהם מעילה אלא משעת זיקתם אל הזבח והיינו מאז שהוקדשו בכלי ולא מקודם לכן [וכעין שכתב הגרי"ז לענין לוג שמן של מצורע, שכתב הרמב"ם שמועלים בו מש הו ק ד ש בכלי – כי אין עליו תורת קרבן רק משום טפילותו אל האשם, ואתה זיקה אינה מתחלת אלא משהוקדש בכלי] [עפ"י בית ישי סוסי" קכב. וע"ע שו"ת זרע אברהם כג, כה].

**ערבה לא נהגין ולא מועלין. ר"א ברבי צדוק אומר:** נוהגין היו הזקנים שנהנים ממנו בלולביהן. יש מפרשים שנחלקו תנא קמא ור"א בר"צ אם מותר ליהנות מהערבה, שראבר"צ מתיר ומביא סיוע ממנהג הזקנים שהיו נהנים מן הערבה בלולביהן. ותנא קמא אוסר כי לדעתו אין להוכיח מקיום מצוה לשאר הנאות, שהרי מצוות לאו ליהנות ניתנו (כן פרש הרש"ש עפ"י הרמב"ם בפירושו המשנה. וכתב לפי זה שכן הלכה, שאסורה בהנאה אבל מותרת למצוה, והרמב"ם שהשמיט ההתר – כי סמך על מה שכבר פסק במקום אחר מצוות לאו ליהנות ניתנו, וגם תנא קמא אינו חולק בדבר).

ויש מי שאומר שלפי תנא קמא אסור מדרבנן אפילו לצורך מצוה [כשם שאסור לתקוע בשופר של עולה. ראש השנה כה], ולכן הרמב"ם השמיט את ההתר (כן צדד בזבח תודה).

אפשרות נוספת: לפי דברי רבא (בראש השנה) שמצוות לאו ליהנות ניתנו [ומשמע בגמרא (בחולין פה ובעירובין לה) שאין בדבר מחלוקת תנאים לשיטתו], אין כלל מחלוקת בין תנא קמא וראבר"צ, אלא תנא קמא דיבר על כל שימושי הרשות שאסורים וראבר"צ אמר שלמצוה מותר (כן פרש בשער-המלך (לולב ה, א ד"ה ודע שמהא) עפ"י פיה"מ לרמב"ם. וע"ע חק-נתן כאן).

**א.** התוס' כתבו על דברי ראבר"צ: 'קסבר מצות לאו ליהנות ניתנו'. ומדוייק קצת שהבינו שת"ק וראבר"צ נחלקו בשימוש למצוה האם מצוות נחשבות הנאה אם לאו, אבל בשאר הנאות הכל מודים שאסור. או אולי יש לפרש כוונתם על מנהג הזקנים [ואולי צריך לומר 'קסברי'] ואליבא דתנא קמא שהלכה כמותו, אבל לראבר"צ אף שאר הנאות מותרות (וכזאת פירש את דבריהם בשער-המלך שם). על כל פנים מדבריהם משמע שלהלכה מותר למצוה ואסור בהנאות הרשות.

**ב.** עוד בענין מנהג הזקנים בנטילת הערבה ללולביהן – והלא במקדש צריכים 'לכם' כל שבעה. ועוד, כיצד נטלו ממצוה אחת למצוה אחרת – ע' בהגהות חשק שלמה כאן.

**זהתנן אמר ר' אלעזר: המנסך מי חג בחג בחוץ חייב. ואמר רבי יוחנן משום מנחם יודפאה, ר"א בשיטת רבי עקיבא אמר... אי מה יין שלש לוגין אף מים שלש לוגין...'** נתבאר בזבחים קי.

**הקן שבראש האילן של הקדש... המקדיש את החורש – מועלין בכלו.** הרמב"ם (מעילה ה, ח) פרש 'מועלין בכלו' – בקנים שבראש האילנות ושביניהם. לפי פירושו קטע זה שייך לקטע הקודם; הקן שנעשה בראש האילן של הקדש – אין מועלים בו, אבל הקנים הנמצאים בחורש שהקדישוהו, כלולים הם בהקדש ומועלים בהם.

ורש"י פרש 'מועלין בכלו' – בעצים בענפים ובנבייה (היינו כלל העלים והפרחים). ולפירושו קטע זה

קשור למשנה הבאה, ומבחינת התנא בין הקדש יחיד שהוא כולל גם את הענפים והנבייה, ובין גזברים שלקחו עצים ששם אין מעילה בשיפוי ובנבייה. [ונראה שגם רש"י מודה לפירוש הראשון, שהקנים שבחורש כלולים בהקדש. וכן לאורך גיסא, גם לפי הפירוש הראשון מועלים בנבייה, והדבר מפורש בתוספתא (מעילה א, יב) וכן בגמרא בתמורה (לא). אלא שצריך עיון מדוע הרמב"ם השמיט זאת] (עפ"י לקוטי הלכות. [וזה דלא כדמשמע בקרן אורה בסוף הפרק שלדעת הרמב"ם אין מועלים בשיפה ובנבייה כי אינם ראויים לשום מלאכה]. דייק שם כפירוש הרמב"ם, כי לפי רש"י לא היה לבעלי הש"ס לצרף קטע זה למשנה זו אלא למשנה שלאחריה. ונראה שאין זו קושיא, וגדולה מזו ראינו לעיל יא-יב שהפסיק הש"ס בדין תורין שלא הגיע זמנם, בין דברי ת"ק לר"ש (ויש מגיחים שם). וכמדומה שמצינו כיוצא בזה בחלוקת הפרקים במשניות, שלעתים מתחיל התנא נושא חדש בסוף פרק קודם, ועיקרו שייך לפרק הבא. ואכ"מ).

## דף יד

'איתמר עבודת כוכבים שנשתברה מאליה – רבי יוחנן אמר אסורה וריש לקיש אמר מותרת. רבי יוחנן אמר אסורה – דלא בטלה עובד כוכבים. וריש לקיש אמר מותרת – מימר אמר, היא גופה לא מצלה, לדידי מצלה?'. נראה שבין לר' יוחנן בין לריש לקיש, התיחסות עובדי ע"ז לשברים אינה כהתיחסותם לע"ז כשהיתה שלמה, שהרי הם מקפידים על שלימות צורתה, כפי אמונתם בצורה ההיא, אלא שעדיין הם מחזיקים את השברים בכבוד ובאותו ענין של קודם וסובר ר' יוחנן שאין כאן ביטול, וריש לקיש סובר שאינם נוהגים בה כבוד אלא על שם העבר, וחסרון מציאות השלימות בתבנית הצורה, שולל מלב עובדיה את עיקר עבודתן, [ומה שאמרו 'איהי נפשה לא אצלה...'] אין הכוונה שלוקחים מזה מופת על ביטול ענינה מראש, שהרי כשם ששאר בחינות של העדר ראייה ושמיעה והילוך וכיו"ב אינם מבטלים ענינה מלב עובדיה, כך שבירה כיוצא בהן, אלא שענין הביטול הוא מפני שאינה ראויה עוד לעיקר עבודתם].

ונראה שלר' שמעון בן לקיש אף אם השברים עומדים לתקנם – מכל מקום נתבטלו שהרי עתה אינם חשובים לכו"מ, ומאידך לר' יוחנן אפילו אינם עומדים לתיקון נחשבים לעובדיה, על שם העבר (עפ"י חזון איש סא, ט. והוכיח זאת מהסוגיות בע"ז מב: מט:).

ע"ש (בסק"ג) עוד שלריש לקיש השברים מותרים גם אם בעליה לא ידעו כלל על השבירה, כי עצם הדבר שאין לה עובדים ואינה מיועדת לעבודה – מפקיע שם עכו"ם ממנה. וכן מבואר בדברי הראשונים שם מב. ואולם כתב הריטב"א שם שזה רק לריש לקיש, אבל לר' יוחנן אין די ב'אוש שלא מדעת' אלא צריך יאוש וביטול בפועל, וכפי שבאר זאת באבי עזרי (מהדו"ו, עכו"ם ת, יא) שבוה גופא תלויה מחלוקת ריו"ח ור"ל בע"ז שנשתברה מאליה, אם די במה שאינה משמשת כבר לאליל, או צריך ביטול בפועל.

'אמר ליה רבי יעקב לרבי ירמיה: אפרוחים כאן וכאן מותרין. ביצים – כאן וכאן אסורין... – שגזרו חכמים על הביצים, לפי שהן נצרכות לאילן (עפ"י רש"י ותוס' ע"ז מב: וכן משמע ברמב"ם הל' עכו"ם ז, יב שהוא איסור הרבנן). ומשמע ברש"י, וכן פסק הרמב"ם, שהקן עצמו מותר כאשר נעשה מעצים דעלמא, ואינו בכלל גזרה זו. [ונראה הטעם לחלק, והלא גם הקן זקוק לתמיכת העץ – לפי שהגידון הוא ליהנות מעצי הקן, והם הלא באו מבחוץ ואינם נחשבים כלל כגידולי איסורי הנאה. משא"כ הביצה כמות שהיא, צריכה לאילן זה, והרי היא נראית קצת כגידולין]. ואף על פי שבאילן הקדש אסור הקן בהנאה מדרבנן, לא הוצרכו לגזור כן באשרה מפני שהכל בדלין הימנה (עפ"י רש"י בע"ז מב:).